

בחירת מקום לישוב חדש

לא פעם אחת עמד ישובנו בנסיגות מרים. רצון כולנו, כי לא ישובו נסיגות כאלה לעולם. ברם, האחריות האלמנטרית לעתידם של ישובינו החקלאיים, לחייהם ולרכושם, מחייבת אותנו לקיים מראש את כללי הזהירות, שיכשירו אותם לעמוד בכל נסיון אשר יהיה, אולי, צפוי להם עוד. ביחוד חשוב הדבר לגבי הישובים החדשים, העתידים להוסד; בהם ניתן לנו להמנע מלכתחילה מתקלות וחולשות הרבה. מכאן נובע הצורך בבחירה מדוקדקת ושקולה של מקומות הישוב לנקודות החדשות.

א. הערות כלליות.

לפני שנגש לניתוח הגורמים הבאים בחשבון בבחירת מקום לישוב חדש, נציין, כהנחה ברורה קודמת, את הקשר ההגיוני שבין בטחון הנקודה ובין בטחון האיזור כולו. וביחוד, אם יבוא שכלול בנשקם ובארגונם של המתקפים – תגדל, ממילא, הסכנה של התנפלות בכוח מרוכז על ישובים הקרובים זה לזה, ישוב אחרי ישוב; במקרה זה לא יוכל ישוב בודד לעמוד בכוחו הוא בלבד, שהוא מוגבל בכל אופן. יש לזכור, איפוא, בכואנו לרצון על קביעת מקום לישוב בודד, שיש להתאים את בטחון הנקודה לתכנית יותר רחבה של בטחון קבוצת ישובים שלמה. התכנית האידיאלית לבחירת מקומות לישובים היא – תכנית ארצית, שבה תופס כל טיפוס וטיפוס של ישוב – מושבות, מושבים, קבוצות – את המקום המתאים למבנהו. יש, כמובן, לקבוע, מהו המקום המיוחד המתאים לטיפוס זה או אחר. נקח, למשל, מושב עובדים; בדרך הטבע הרי זה מפורז על פני שטח גדול למדי; תפקידי השמירה מכבידים כאן על כל תושב בודד יותר מאשר על תושבי קיבוצים או מושבות גדולות וצפופות. אם נעמיד מושב כזה בתנאי שמירה קשים בסביבה מסוכנת יכרעו עד מהרה האנשים תחת נטל השמירה הכבד, ושום טיפול בפרטי תכניתו של המושב לא יועיל בנידון זה הרבה. אבל, אם נברר לנו מראש את תנאי הבטחון הדרושים בשביל האיזור כולו, ימצא בתכנית האיזור מקום גם למושבים. והלא מפני סכנות רציניות יש גם בלאו הכי צורך לארגן את הדאגה לבטחון האיזור, לא בצורת נקודות בודדות ואף לא בצורת קוים חיצוניים, כי אם בעומק. וברשת כזאת ימצא מקום לכל צורת ישוב.

ברור, שבתנאי ארץ-ישראל אין תכנית ישובית ארצית מסוג זה נתונה להגשמה בנקל, ואין היא יכולה להיות מלאה, או להשאיר ללא שינויים במשך שנים רבות. קביעת מקומות לישובים חדשים מושפעת לעתים מתנודות בלתי נראות מראש, שמקורן בקניית קרקעות. העצרתן הסופית, וכו'. כמו כן ברור, שבחירת המקום לנקודה הישובית וצורתה של הנקודה לא תהיינה מושפעות רק משאלות הבטחון בלבד. ובכל זאת, רק תכנית ארצית, כאמור, יכולה להבטיח סינתזה הגיונית של כל הגורמים הקובעים את גורל ההתישבות, שאם לא כן יש אשר ענינים מקריים, כמו מידת תקיפותו של הארדיכל המכין את תכנית הנקודה, או של מהנדס ההשקאה, או של מודד הקרקעות, או של המתישבים עצמם עלולים לגרום להתחשבות בגורם

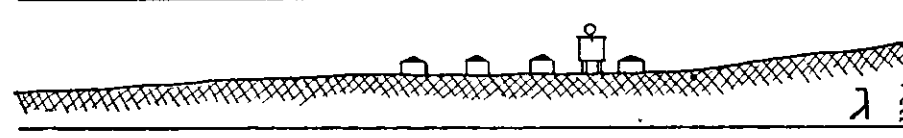
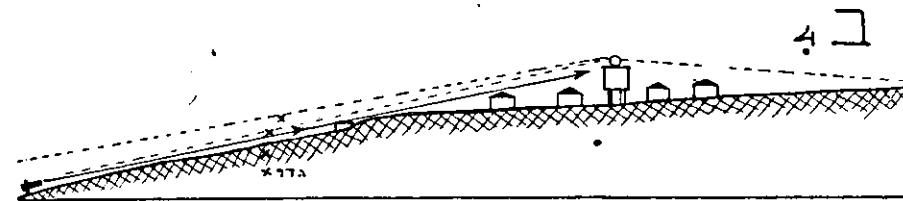
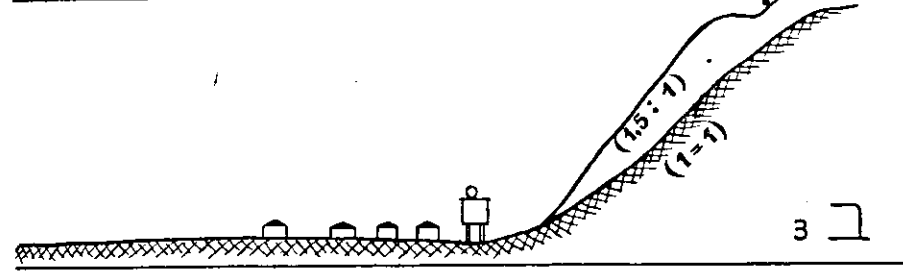
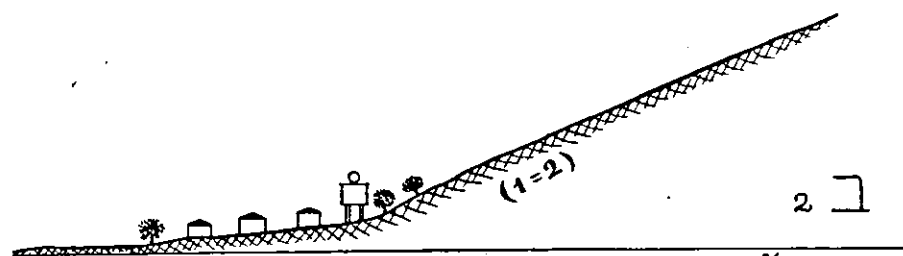
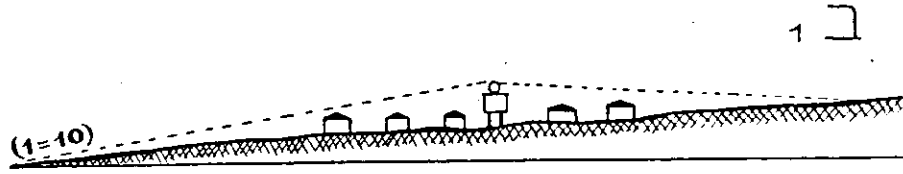
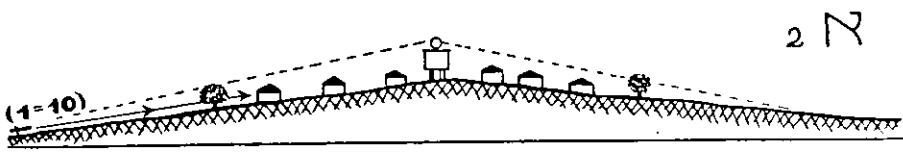
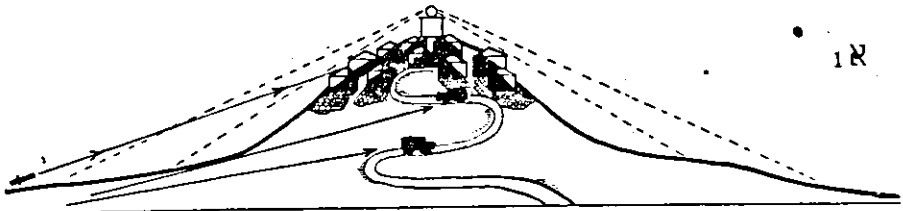
אחד לרעת האחרים, - וביחוד אם נשים את לבנו לחפזון המלוה לפעמים את ההחלטות הסופיות בענינים אלה.

ההתחשבות בגורמי-הבטחון נתונה לתגודות גדולות - בתקופות של אי-בטחון הם תופסים לפעמים את המקום המכריע, ואילו בשנות שקט - אין מיחסים להם ערך מספיק. ויש אשר בלחץ העובדות משתדלים אחר כך, בהשקעות גדולות, ועפ"י בלי הצלחה גמורה, לתקן את השגיאות - אפילו ע"י הריסת בנינים. רק באיירה שקטה של דיון ועיון מוקדם אפשר לשקול את כל הגורמים ולהגיע לפשרות הגיוניות ביניהם. מטרת המאמר הזה - לקבוע קיום כלליים לבחירת מקום לישוב חדש, מנקודת ראות הבטחון. אולם, לפני שנעשה זאת נשאל שאלה יסודית: לבטחון מפני איזה סכנות אנו מתכננים? לשם פשטות הדיון והתקרבות לתנאים מעשיים לא נקח בחשבון תותחים ואוירונים.

ב. השפעת גורמים טופוגרפיים.

תחילה נשקול את יתרונותיהם ואת חסרונותיהם של מצבים טופוגרפיים שונים הבאים בחשבון: פסגת הר, מדרון, עמק סמוך למורד הר, קרבת ואדי וכדומה. דוגמאות א' ו-2 (תרשים עמוד 50): מקום על פסגת הר, או על גבעה בעלת שיפוע קל. נקביל את שני המצבים האלה זה לזה. השאיפה האינסטינטיבית היא למקום על פסגתו של הר בעל מדרון תלול; אין להכחיש שיש יתרונות למקום כזה: - שליטה בסביבה (בעין). קושי פיזיולוגי ופסיכולוגי למתקיף, המסתער במעלה ההר, ובטחון עצמי למגין. אבל הבטחון הזה הוא לעתים קרובות מוגזם ונובע מאינסטינקט פרימיטיבי, שאיננו מסתגל במהירות לתנאי-קרב בנשק חם, ושמחאמת רק ביחס לבטחון מפני סוגי-נשק, שנשארו קרובים לתכניקות ישנות - כגון פצצות-יד. לעומת זה יש יתרונות ניכרים מכמה בחינות למקום על גבעה בעלת שיפוע קל: שורת הבנינים החיצוניים, או אפילו מסך-ירק, עשויים להסתיר את כל הישוב, בעוד ששורות הבנינים על פסגת הר מתרוממות אחת מעל לשניה, ומהוות מטרות טובות לאויב, המאפשרות למתקיפים קורקטורה של האש. (קורקטורה זו חשובה בשבילם, ביחוד כשהם עלולים להשתמש בכלים שאינם מצטיינים בדיוק קליעה, כגון פצצות-רובה או מרגמות). בישוב העומד על הר תלול נתקלים בקשיים גם בהארת השטחים בקרבת הישוב: - הזרקור יוצר צללים ארוכים מאחרי כל עצם קטן במדרון; ואם נבחר בהארת השטח ע"י שרשרת פנסים, נראה שצורות הבנינים המתרוממים מעל לטבעת האור מאפשרות קליעה בהן. - בעוד שעל שיפוע קל אין רואים מאחרי אורות הפנסים מאומה. עוד יותר גדול ההבדל, אם נשתמש ברקישות מאירות: על מדרון קל הן מאירות רק שורה אחת של בנינים או עצים, על הר תלול הן מגלות את כל הנקודה. נציין עוד שתנועת המכוניות או העגלות במעלה ההר היא אטית, ואין להן האפשרות להתחמק מהר, או להקטין את דיוק קליעתו של המתקיף על ידי זירוז תנועתן. מתוך כל האמור כאן ברור, שרוב היתרונות הם לישוב על מדרון קל. ואין לשאוף באופן מיוחד לקבוע את מקום הישוב על הר תלול דוקא.

דוגמא ב': מקום על מדרון קל המוסיף ועולה גם מעל לנקודה. מתוך הסתכלות בתרשים נראה, שגם המצב הזה הוא טוב, כל עוד השפוע אינו מאפשר למתקיפים שליטה באש ממרחקים קטנים. גם לגבי חלק המדרון שמעל לנקודה נכונה ההנחה, ששורת הבנינים הראשונה או שורת העצים יסתירו את

הישוב כולו מעיני המתקיף היורד מלמעלה. אין למתקיף גם יתרונות בשעת השתערוות. התקרבות תחת אש אינה דומה למשחקיילדים, בהשתעף במרוצה במורד ההר. אכן, משחקים אלה מוסיפים להשפיע על דמיונם של אנשים מבוגרים, גם כשהם דנים בשאלות הגנה. המתקיפים מהווים כל הזמן מטרה טובה למגינים; עצמים קטנים, סלעים, תבואה, — אינם מסתירים אותם בהר באותה מידה אשר בעמק; הארת השטח בלילה היא אפקטיבית, אין נוצרים צללים גדולים; גם הנסיגה למעלה היא קשה יותר למתקיפים במעלה כזה. נכון, שגם הרדיפה או ההתקפה הנגדית הן קשות יותר למגינים, אם הם ינסו לעשות זאת בעליה ישרה אל ההר. אבל לפי חוקי הטקטיקה הם גם לא ינסו לעשות זאת, כי אם ישתדלו לעקוף את האויב, ובמקרה זה, אנו מוצאים לעתים קרובות, שהסיכויים על מדרון הם טובים יותר מאשר בעמק. מידת השיפוע תחשב לרצויה, אם המתקיפים אינם יכולים לשלוט באש בשטחי הנקודה שבין הבתים ממרחק של אש אפקטיבית, נ. א. ממרחק 300-500 מטר.*

דוגמא 22: התרשים מראה צורה אחרת של ישוב במדרון. האופינית לישובים אשר לרגלי ההרים. הנקודה עצמה נמצאת על הגבול בין מדרון בעל שיפוע קל, הנוח עוד לבנייה, למדרון תלול יותר. ובמקרה זה שולטת אשו של המתקיף, עפ"י, בשטחים שבין הבנינים. היא מסכנת גם את האנשים בתוך הבנינים. במידה שהגנות חדירים לכדורים. כאן קשה להסתיר כל תנועה מעין האויב. גם הקליעה אליו מתחילה להיות קשה.

דוגמא 33: מקום לרגלי הר תלול. המצב הזה מקטין את האפשרות של השתערוות, היא נעשית בלתיאפשרית למעשה, כשהשיפוע גדול מאד (למעלה מ-1:1). אבל קלעים בודדים של האויב יכולים להפסיק כל תנועה בישוב, בלי סכנה גדולה לאויב. המצב נעשה מסוכן יותר, במקרה שואדי עובר קרוב לנקודה ומאפשר השתערוות פתאומית, תחת כיסוי אש מההר. פעמים אין כל אפשרות אחרת להתגבר על הסכנה הזאת, אלא ע"י הקמת עמדות צופים ושומרים על ההר עצמו, שתבנינה כדוגמת מגדלי השמירה מסביב לישובים אחדים בארץ; הדבר עולה גם בהוצאות לבנין העמדות, וגם בלילות שמירה נוספים. לעתים קרובות יש הכרח גם לצקת גגות בטון על הבנינים.

דוגמא 43: מדרון, הנשבר בכיוון הפוך מזה שבדוגמאות 22 או 33, הוא אחת הצורות הנוחות ביותר. למצב הטופוגרפי הזה כל היתרונות של 22 או 33 (אויב גלוי, הארה, רדיפה נוחה, בטחון עצמי). ויש לו עוד יתרון נוסף וחשוב, — שבניני הנקודה נמצאים בשטח מת לגבי כדורי המתקיף. זה הוא המצב הטוב ביותר לסידור גורן או לבנית צריפים, כי הסכנה של קליעה בפצצות או כדורי תבערה היא כאן יותר קטנה מאשר במצבים אחרים. את הבנינים עצמם יש להקים במרחק מסוים מן השבר של השיפוע, באופן שעמדות המגינים תהיינה בשבר עצמו או, יותר נכון, קצת למטה ממנו, כדי שלא תראינה על פני קו הרקיע.

דוגמא ג: הנקודה במישור. אין צורך להתעכב בניתוח המצב הזה. נציין רק, שבלטיה קטנה בקרקע, תעלות, גדרות וכדומה מהוות במישור הזדמנות טובה להסתתר ולתפוס עמדה. התרשים ג מתאר מצב טופוגרפי של נקודה במישור, הדומה למצבים 11 או 41. ברור, שהמצב הזה הוא רצוי בהחלט.

* המדובר הוא, כמובן, על הכלים הרגילים בתנאי הארץ.

ניתוח זה של צורות טופוגרפיות שונות יכול לשמש, כמובן, רק ככסימה כללית לקביעת הנחה ראשונה בנוגע לבחירת מקום לנקודה. אולם יש אשר העיקר המכריע הוא לפרטים טופוגרפיים שונים. נציין באופן מיוחד את שאלת הוואדי, החשובה כל כך במקומות אחדים בארץ. הוואדי מאפשר לא רק התנפלות מפתיעה ומארבים, כי אם גם נסיגה בטוחה וכיסוי בפניו אש במרחק צעדים מעטים, עם סיכובו הראשון. הוואדי הוא אחד הפרטים הטופוגרפיים, המקלקלים לפעמים בהחלט מקום שהוא טוב במובנים אחרים. כך אין אפשרות להאיר אותו בלילה, ואם דרך תנתכת אותו, הרי הוא מהווה הזדמנות מצוינת למארב, על כן יש לברר מראש, אם יש אפשרות לסלק חלק חשוב מן החסרונות האלה ע"י יישור הוואדי במידה שאפשר יהיה להאיר אותו במרחק מסוים, וגם לשלוט בו באש. אמצעי יותר רדיקלי הוא מילוי הוואדי (מחוץ לתעלה הדרושה להוצאת מי הגשמים). מילוי כזה משתלם לפעמים גם מבחינה משקית: במקומות של משק אינטנסיבי יש שהרוח בשטח מכסה את ההוצאות על היישור. פעמים מספיק מילוי במקומות בודדים (גם כאן, כמובן, עם צינור למי גשם ועם סריגי ברזל בקצותיו של הצינור), אם על-ידי כך יאלצו המתקיפים לצאת פעם בפעם מהוואדי במקומות אלה, הנתונים להשגחה והארה קלה. את האפשרויות הללו של יישור או מילוי - שלם או חלקי - יש לבדוק מראש ולהזדיין בידיעות הדרושות. - למשל, בנוגע לכמות המים בואדי בחורף - לפני שמחליטים באופן סופי על בחירת המקום.

עוד דוגמה להשפעתם של פרטים טופוגרפיים: במקרה של הקמת ישוב בקרבת הים, יש לקחת בחשבון, שבקעות החול הקרובות ביותר לים (הדיונות) יש שאינן נוחות להקמת בנינים; מלבד זה קיימת בנייהן ובין הים רצועה נסתרת מהישוב ונוחה לתנועת המתקיפים. במקרים כאלה כדאי לקבוע נקודת מצפה ושמירה על הגבעות, ולהרחיק מהן את בתי הישוב במידה מספקת, כדי שתפיסת הגבעות או התנפלות מאחוריהן לא תעמיד את הנקודה בסכנה פתאומית.

ג. השפעת דרכי התחבורה.

הדרכים אינן מהוות גורם קבוע ובלתי-משתנה, כמו התנאים הטופוגרפיים. אבל לעתים יש הכרח להתחשב בהן למעשה כקבועות (למשל דרכי-המלך או מסילות הברזל). לפיכך יש ללמוד את תנאי התחבורה לפני בחירת המקום, ולא רק בצורתם באותה שעה, כי אם גם בצורתם בעתיד. במידה שהדבר נתון לראיה מראש, למשל מתוך ידיעת תכניות-הסלילה של השלטונות ושל גורמים ישוביים שונים. חשיבות מיוחדת לכבישים מסודרים, שהם מקטינים את סכנת המוקשים, המאימת לא רק על תנועת כוחות הבטחון, כי אם גם על סדר החיים המשקיים של המקום.

גם בענין זה יש לנתח מצבים סכימתיים אחדים. אין זה רצוי, בשום פנים, שדרך המלך תעבור בתוך הנקודה או סמוך לבניניה - מצב, שאליו דוקא שואפים לעתים קרובות החושבים בעצמם. התנפלות ואפשרות של הסתלקות מהירה בעזרת מכוניות (מבלי להשאיר עקבות אף לכלבי המשטרה) עלולים לגרום נזקים חמורים לישוב, לפני שמנגנון הבטחון שלו יוכל לפעול בכלל. המרחק המינימלי מהכביש עד לגדר הוא כדי טוח של זריקת פצצה, אבל המרחק הזה אינו מספיק בהחלט, וביחוד אם לקחת בחשבון פעולה מצד המתקיף בנשק אבטומטי; יש להרחיק את הישוב מהכביש הראשי לפחות ב-300-500 מטר. אותו המרחק חשוב גם לגבי קו

מסילת הברזל, באם הוא עובר בקרבת הנקודה העתידה. במקרה שהפסים עוברים על גבי סוללה עלולה זו ליצור שטח מת מאחוריה וגם צמדת-קלעים נוחה למתקיף. ברור, שמטעמים משקים לא כדאי להפריז בריחוק מהכביש הראשי, באשר אז יקשה יותר על המתישבים לסול כבישי-עזר והחיבור עם הכביש הראשי עלול להשאיר במשך שנים רבות בצורת דרך בלתי סלולה, ולשמש מקום נוח להטמנת מוקשים. רצוי, אגב, שגם כביש-העזר לא יכֹּן כחץ ישר אל המבוא הראשי של הנקודה, כי אם במקצת באלכסון ומתוך מפנה, ובחלקו – גם לאורך הגדר, כדי לאפשר השגחה יותר קלה עליו. בדרך כלל, כשמבררים את ערכם של מקומות שונים, הבאים בחשבון לבנין הנקודה, חשוב לקבוע, לאיזה מהם יכולה להוביל דרך בטוחה יותר, ז.א. דרך, שיהיו בה פחות מקומות מסוכנים. כגון ואדי, חורשה, ישוב בלתי בטוח וכו'. הטיפול בשאלות אלו מחייב לאסוף חומר מראש.

ד. הספקת המים.

גם השאלה הזאת צריכה להיות כלולה בתחומי הדין המוקדם על יתרונותיהם של מקומות שונים. שמירת מכון המים, הצינורות והתעלות מהוה לפעמים בעיה קשה מאד, העלולה להשפיע באופן מכריע על בחירת מקום לישוב. חשוב לא רק המרחק מהנקודה, כי אם גם טיב השדה, שדרכו עוברים הצינורות, האפשרויות לסירוף, להארה וכו'. ויש לציין, כי בדרך כלל לא-רצויה שיטה של הספקת-מים המבוססת בשלמותה על תעלות פתוחות ארוכות. גם כאן מן ההכרח לערוך את חשבון האפשרויות והסידורים לאיזור-הישובים כולו. באופן מיוחד יש להדגיש את החשיבות של בדיקה מוקדמת לגבי האפשרות של קידוח-בארות בתוך תחומי הנקודה עצמה – לפחות בתור מקור מים נוסף.

ה. השפעת המטעים.

הקושי המיוחד של השאלה הזאת הוא בחוסר אפשרות של הערכה מדויקת, פחות או יותר, אשר תתן חמונה שלמה גם לגבי העתיד. פעמים כדאי לבחור במצב טופוגרפי יותר גרוע כשלעצמו, אם השיפועים או טיב הקרקע מאפשרים ליצור איזור ירק נמוך – למשל ירקות – אשר לא יפריע להגנת המקום. אין לאסור בכל מקרה מציאות עצי פרי או עצים אחרים בקרבת הבתים, אם רק מובטחת הגנה חיצונית ע"י קבוצות נודדות של נוטרים או משמרות לאורך הגדר החיצונית. גם על חורשות קרובות למקום אפשר להשגיח, והן לפעמים מהוות מקום רצוי כבסיס נסתר למשמרות-נודדים. יותר קשה להעריך את הסכנה הכרוכה במטעים בלתי קבועים, כגון חורשות בנות, תירס וכו', המהווים לפעמים מסך נוח למתקיפים. בשאלת המטעים או העצים בקרבת הבנינים קשורה גם השאלה, אם רצוי לסדר גדר תיל מסביב לנקודה כולה, או רק במקומות מסוימים.

ו. הערות אחרות.

כל הנאמר עד כה יהא נכון, כאמור, אם נקח בחשבון מראש רק סוגי נשק פשוטים, אשר הופיעו כבר, למעשה, בפעולות נגד הישובים. בארץ. אבל מה יהיה אם סוגי הנשק יתרחבו? האמצעים התכניים, הדרושים בכדי לעמוד בפני טנקים, תותחים או אוירונים, עוברים על פי רוב את המידה המשקית ההגיגית לגבי נקודת

ישוב רגילה. וכל עוד ארצנו רחוקה מפגעי המלחמה הגדולה - אין גם לחשוש לסכנות נוספות אלה. אעפ"כ, בשביל לתת מושג קל על השאלות אשר בפניהן הועמדו כבר תושביהן ומגיניהן של ארצות אחרות, נציין כאן כמה פרטים מועטים. ביחס לטנקים ברור, שקשה, במובן המשקי להקים מסביב לכל ישוב טבעת של מחסומים נגדם; משום זה חשובים מחסומים טבעיים, כמו נחל בן מידות, או בעל חופים תלולים, חורשות צפופות (עצי פרי או פרדסים אינם מספיקים!). אם קימים מעצורים טבעיים הרי מספיקים מחסומים מלאכותיים במקומות בודדים. לגבי התקפה אווירית, במידה שיש אפשרות לבחירה בתוך איזור גדול - רצוי לבחור בשטח הררי, שהוא קצת יותר בטוח, מפני שלאווירונים קשה יותר להנמיך טוס, (הן מפני המצב הטופוגרפי גופא, הן מפני זרמי האוויר שמעל להרים, והן בגלל האפשרות היתרה לפגוע בהם, אפילו בכדורי-רובים או במקלעים, מעמדות בפסגות-ההרים). חשובה מאד שאלת הסואה המוצלחת - למשל ע"י כסוי בירק בתוך סביבת ירק. אמצעי בטחון נגד אוירונים מצויים לפעמים בארץ בצורת מערות גדולות, ויתכן, שבמקרים בודדים אפשר יהיה לקבוע ישובים בקרבת מערות כאלו. במאמר הזה, לא עמדנו על השפעת מציאותם של ישובים לא-יהודיים בסביבה הקרובה, או על ההשפעה ההדדית של ישובים אחדים, המהוים איזור אחד. השאלות האלו צריכות למצוא את פתרונן במסגרת התכניות הישוביות השיטתיות, המחוזיות או הארציות, שאת הצורך בהן הזכרנו בהתחלה. יתכן, שלגורמים אלה יהיה לפעמים ערך מכריע, השקול כנגד התנאים הטופוגרפיים ושאר הגורמים אשר צוינו במאמר זה.

ד"ר ת. כוהן

מִשְׁמַעַת

א

אם כי המלה משמעת מצויה הרבה בשימוש, אין זה דבר קל למצות את מהות המשמעת לצרכי המעשה. ולא יפלא הדבר בעינינו, כי במציאות קיימים סוגי משמעת שונים, לפי התחומים שבה היא פועלת (כגון, משמעת בית-הספר, משמעת-הצבא, משמעת הספורט), ובתמורות העתים חלו שינויים בולטים גם בצורותיה.

דיסציפלינה במשמעותה המקורית הרומית פירושה הוא, הינוך, תורה. במרוצת הימים מתרחב מושג זה. ראשית הוא מוסיף תוקף פנימי ונהפך ל-הנהגה ושנית הוא מקבל משמעות של התמדה ונהיה ל-הרגל, שיטה, כיוון. אותה, דיס-ציפלינא מיליטריס של הרומאים הקדמונים היתה איפוא למוסר חיילי וגם לשיטה צבאית, הנבדלת משיטות ההנהגה של השלטון האזרחי. אין כל ספק, כי במשמעותה הראשונית מתגלה עיקר אחד של המשמעת בבהירות מוחלטת: המשמעת היא ענין של השכל, של האינטלקט המכיר; אולם תכנה של משמעת ראשונית זו, של דיסציפלינה, כולל עוד שני יסודות אחרים: אחד - אישי ואחד - חברתי. בעוד